

Kärnvapen och kapprustning

Det talas i tidningarna om SALT-förhandlingarna. Vad innebär de? Överstelöjtnant Nils Palmstierna redogör för hur dessa samtal – ty det rör sig om sådana – kommit igång och vart de kan leda. Utanför nedrustningsförhandlingarna i Genève, där alltför många stater framlägger sina åsikter och där man måste tala för offentligheten, har Sovjetunionen och USA sammanträtt i Helsingfors och i Wien för att diskutera hur terrorbalansen mellan världens två största kärnvapenstater egentligen ser ut. Den har i själva verket rubbats genom tillkomsten av nya vapen, och det krävs nya överenskommelser, som kanske inte ens kan fästas på papper, för att få den att fungera – i fredens intresse. Men bakom samtalen ligger också oron för den nya kärnvapenmakt som allt tydligare framträder. Kina är närvarande, skriver Nils Palmstierna, men osynligt. En dag kommer, då det inte längre går att undvika att ha Kina med, då duetten förvandlas till en trio.

Samma dag som Richard Nixon tillträdde som USA:s president, den 20 januari 1969, förklarade sig Sovjetunionens regering beredd att börja »allvarligt menade förhandlingar» med USA om ömsesidig minskning av de strategiska kärnvapensystemen. Begränsningen skulle även, sades det, omfatta antirobotsystem. Detta var ett svar på Nixons tidigare uttalande, att han förutsåg att 1970-talet skulle bli en förhandlingsperiod och inte en fortsättning på 1960-talets konfrontationer.

Efter sedvanliga politiska piruetter i Moskva och Washington kom de båda regeringarna den 25 oktober överens om att inleda samtal om begränsning av kapprustningen i fråga om strategiska kärnvapen i Helsingfors i november. Dessa samtal, som avslutades före jul hölls under benämningen SALT – Strategic Arms Limitation Talks. Efter överläggningarna utfärdades en intetsägande kommuniké, som endast avslöjade att samtalen skulle återupptas den 16 april i år i Wien, där de ännu pågår när detta skrives. Ingenting har hittills läckt ut om vad som diskuteras eller om hur samtalen avlöpt, något som inger vissa förhoppningar om att man med tiden skall nå någon form av överenskommelse.

Varför har samtalen börjat?

Vilka är orsakerna till att de båda supermakterna synbarligen ansett det brådska med att nu komma till tals med varandra i kärnvapenfrågan? Naturligtvis finns inget entydigt svar. De brant stigande kostnaderna, Kinas framgångsrika prov med kärnvapen och robotar, frågan om sprid-

ning av kärnvapen till ännu flera stater, allt detta utgör anledningar nog. Men den avgörande faktorn är den tekniska utvecklingen, som hotar att på ett avgörande sätt rubba den sedan ett tiotal år rådande strategiska terrorbalansen mellan USA och Sovjetunionen. Denna har byggt och bygger än i dag på att överraskande anfall med kärnvapen – »first strike» – inte lönar sig, därför att den angripne kan slå tillbaka med ett vedergällningsanfall – »second strike» – som åstadkommer oacceptabla förluster för angriparen. Detta är möjligt genom att båda staterna har så många kärnvapen, som på ett eller annat sätt är skyddade mot anfall, att den som angripits kan kontrastå med förödande effekt. Kärnvapen är skyddade på många sätt, placerade i bombsäkra underjordiska silon, i atomdrivna ubåtar, på hangarfartyg eller i flygplan som ständigt är i luften.

Antirobotförsvar

En av förutsättningarna för terrorbalansen är att inget försvar finns mot anfallande robotar. Dessa når sina mål eller kommer mycket nära dessa, så att verkan kan påräknas. Månfärdernas precision har undanröjt alla tvivel härpå. Men denna krigsavhållande balans håller på att rubbas. Två nya strategiska vapen är nämligen under utveckling, ett offensivt och ett defensivt, som vart och ett betyder ett tekniskt genombrott, som kan leda till att den som har ett temporärt tekniskt försprång kan frestas att utnyttja detta för ett överraskande kärnvapenangrepp, som kan krossa motståndaren.

Det defensiva vapnet kallas ABM – Anti Ballistic Missile – och är ett vapensystem, vari ingår, förutom medel att upptäcka anfallande robotar, kärnvapenrobotar, som skjuts upp mot de anfallande robotarna och förstör dessa på så stor höjd att ingen eller endast ringa skada vållas. Vapensystemet kan användas för att skydda punktmål, tex större städer eller utskjutningsplatser för robotar, eller för ytförsvar av vissa större områden såsom industriområden, m m. Den stat, som ensam besitter ett väl fungerande antirobotsystem, skulle därför ha möjlighet att angripa motståndaren med ett överraskande anfall, riktat mot dennes städer och utskjutningsplatser. Den angripne skulle då lida så stora förluster, att hans kontrastlag till större delen skulle kunna fångas upp av antirobotsystemet. Därigenom skulle angriparens förluster bli begränsade och kunna uthärdas. Terrorbalansen skulle inte längre finnas. Frestelsen att utnyttja ett överläge skulle öka.

Hur är då läget beträffande antirobotförsvar? Sovjetunionen har redan ett operativt användbart tunt ytförsvar av Moskvaområdet. Det har utvecklats utan några hörbara protester från professionella USA-kritiker, men några i demokratisk ordning fattade beslut behövs ju inte i Sovjetunionen. I USA är ett sådant system under utveckling enligt ett av kongressen efter långvariga diskussioner konfirmerat beslut. Programmet avser i första hand närskydd av tre robotbaser för att säkerställa möjligheten att kontrastå. Ett förslag om utbyggnad av ett tunt robotförsvar av vis-

sa större städer har tills vidare avvisats av kongressen.

Multipelstridspetsar – MIRV

MIRV — Multiple Independently Targeted Re-entry Vehicle — har kallats det »slutgiltiga» vapnet. Det är en stor interkontinental robot, som i stället för rymdfarare innehåller ett antal kärnladdningar, stridspetsar. Dessa kan riktas mot olika mål, belägna på upp till 150 km avstånd från varandra.

Ett innehav av detta vapensystem kan innebära den teoretiska möjligheten, att USA med ett överraskande anfall skulle kunna slå sönder huvuddelen av Sovjetunionens fasta robotar samt också andra mål. Detta skulle kunna ske med ett mindre antal kärnvapen än de angripna ryska. Men å andra sidan vore Sovjetunionen med detta vapensystem i stånd att med några hundra interkontinentala robotar förstöra de amerikanska fasta robotarna.

Hur långt har detta vapensystem nått i utvecklingen? I USA meddelade flygstabschefen i juni i år att de första MIRV-systemen nu är operationsdugliga. För närvarande torde det finnas tio robotar av typ Minuteman III, försedda med tre stridspetsar, vardera med omkring 200 kilotons sprängkraft, dvs tio gånger kraftigare än bomben över Hiroshima 1945. Nästa år skall enligt offentliggjorda planer ett antal MIRV tillföras de atomdrivna ubåtarna. I Sovjetunionen har försök med MIRV utförts sedan augusti 1968. Det gäller här den interkontinentala roboten SS-9, som torde komma att förses med tre stridspet-

sar om vardera omkring 5 megatons sprängkraft, alltså ca 25 gånger större kraft än de amerikanska MIRV. Ryssarna har satsat på större sprängkraft i de enskilda vapnen, medan amerikanerna har ett betydligt större antal.

Komplicerade förhandlingar

Det skickade icke-spridningsavtalet, enligt vilket de stater, som undertecknat och ratificerat detta avtal, förbundit sig att inte tillverka kärnvapen, trädde i kraft 5 mars i år. Andra överenskommelser har nåtts, förbud mot prov i atmosfären och i yttre rymden samt mot placering av vapensystem på havsbotten. I Genève pågår förhandlingar om andra begränsningar av kapprustningen. SALT, som är den utan jämförelse viktigaste förhandlingen om rustningsbegränsning, ligger emellertid helt utanför Genèvekonferensens kompetens. De två supermakterna har beslutat att utan inblandning av andra stater ensamma göra upp. Samtalen blir ändå tillräckligt svåra och komplicerade. Den amerikanske försvarsministern sade i maj 1969, att samtalen kommer att pågå »flera år eller ännu längre tid». Något resultat inom en nära framtid är med säkerhet inte att vänta. Men vilka överenskommelser är möjliga att nå?

Det är naturligtvis möjligt, att samtalen kommer att följa samma mönster som vid tidigare diskussioner om strategiska kärnvapen, dvs att endera eller båda parterna föreslår åtgärder, som inte kan accepteras av motparten. USA kan t ex (i likhet med president Johnsons förslag om frysning i

ett läge, då amerikanerna var mycket överlägsna) kräva internationella inspektionsgrupper med vittgående inspektionsrätt, eller Sovjetunionen kan återkomma med förslag om en radikal allmän nedrustning. I så fall kan ett värdefullt tankeutbyte äga rum, men man kommer att gå miste om ett tillfälle att nå fram till någon slags överenskommelse. I stället kan måhända samtalen komma att föras efter någon av följande tre linjer.

De tre vägarna

Ett möjligt sätt kan vara att parterna helt enkelt nöjer sig med att diskutera olika strategiska synpunkter för att bättre förstå varandras tankar. Härigenom skulle en del missförstånd kunna undanröjas och den ovisshet, som spelar en så stor roll för kapprustningen, skulle kunna minskas. Detta är i och för sig viktigt, men det är tveksamt om en lång serie samtal kan begränsas till detta. Förhandlingar, som tilldrar sig så stor uppmärksamhet, bör rimligen syssla med konkretare frågor.

En annan möjlighet är att man söker pejla motpartens reaktioner till eventuella inofficiella eller tysta överenskommelser. Det finns nämligen områden, där de båda makterna kan ha förståelse för varandras åtgärder och inom vilka områden man kan söka sig fram till en gemensam grund för ömsesidig återhållsamhet. Så hänger naturligtvis en fortsatt utbyggnad av USA:s ABM-system nära samman med den avsedda utvecklingen av multipelstridsspet-sar i den ryska SS-9-roboten. Det är möjligt, att om allvarligt menade försök görs

att begagna samtalen till att undersöka möjligheterna till någon kohandel, detta kan leda till senare konkreta förhandlingar.

En tredje utväg kan vara att göra SALT till en permanent institution i stället för att nu söka nå en uppgörelse i en eller flera punkter. Man kanske kommer överens om regelbundna möten eller om att skapa ett ständigt organ för diskussion om kärnvapenstrategien.

En sådan utgång av samtalen skulle emellertid verka som ett försök att undvika problemen genom att tillsätta sakkunniga. Men det vore inte helt riktigt att se saken så. Ty en av de många svårigheterna att nå överenskommelser är den ständigt pågående tekniska utvecklingen, och en organisation där denna kan diskuteras kan vara till stor nytta. Men på många håll skulle detta anses vara detsamma som en allians mellan de stora kärnvapenmakterna eller som en början till ett försök av dessa att gemensamt behärska världen.

Reella överenskommelser

Inget av de tänkbara resultat som här skisserats kan tillfredsställa världsopinionens förväntningar. Därför är det inte osannolikt att förslag till lösningar av konkreta problem kommer att läggas fram. Några sådana problem är t ex förbud mot fortsatta försök och prov med MIRV, begränsning av vidare utveckling av ABM eller en överenskommelse om begränsad användning av kärnvapen över huvud taget.

Inget av dessa förslag kan här närmare

analyseras. Endast en allmän reflexion kan göras. Kärnvapenstrategien är så invecklad i antirobotens och multipelstridsspetsarnas dagar och tekniken gör så snabba framsteg, att det är osannolikt att någon enstaka speciell åtgärd kan diskuteras, som ensam skulle kunna begränsa den rysk-amerikanska tävlingen om att nå överlägsenhet som kärnvapenmakt. Även i de mest vittgående och genomtänkta avtal t ex om robotars storlek och antal, om bombplan, medeldistans- och fjärrobotar samt atomubåtar, kort sagt om alla vapenbärare, eller om antalet stridsspetsar och dessas styrka m m, kommer det alltid att finnas kryphål. Och alla avtal kan bli värdelösa genom att endera parten sätter in sina tekniska och ekonomiska resurser på andra områden, om vilka inga avtal kunnat träffas.

Därför torde man i första rummet endast kunna räkna med något relativt enkelt avtal, t ex om ett högsta antal robotar, oberoende av dessas typ eller storlek, trots att en överenskommelse härom måste lämna andra minst lika viktiga saker åt sidan. Men ett enkelt avtal har den fördelen att det är lätt att förstå och förhandla om, och det kan leda till att ett sådant försök att minska kapprustningen blir så uppmärksammat, att den allmänna opinio-

nen kan utöva ett ökat moraliskt tryck på supermakterna.

Duetten blir en trio

Visserligen utspelas samtalen i Wien bara mellan Sovjetunionen och USA, men en tredje part är i högsta grad, ehuru osynlig, närvarande, nämligen Kina. I november 1969 detonerade Kina en vätebomb med en uppskattad sprängkraft av tre megaton och i år har den första kinesiska satelliten skjutits upp. Det redan komplicerade läget blir än besvärligare genom att både Sovjetunionen och USA måste ta hänsyn till Kina. En sak kan vara nog att nämna. Även om Moskva och Washington skulle kunna enas om att avstå från antirobotförsvar gentemot varandra, vill de inte göra detta med hänsyn till hotet från Kina. Både USA och Sovjetunionen motiverar ju sitt ABM-försvar genom att hänvisa till denna fara.

Kina kan inte på många år nå ens i närheten av supermakternas nuklära kapacitet men är dock redan att räkna med. Varken ryssar eller amerikaner kan längre låtsas som om Kina inte existerar som kärnvapenmakt. Därför måste Kina förr eller senare komma till tals inom ramen för SALT. Duetten blir en trio.